

Birgitte Stougaard Pedersen

STEMMEN SOM MEDIALITET I KONTEMPORÆR POESI

Digtoplæsning er ikke et nyt fænomen. Den orale litteratur er ældre end den skrevne og særligt lyrikkens lydlige og ofte rytmiske prægnans har altid understøttet en praksis, hvor digte blev læst op. Lydlig lyrik er heller ikke noget nyt fænomen. Som den orale tradition generelt har digte gennem tiden været optaget af lyd, langt tilbage i tiden bl.a. fordi de skulle være nemme at huske eller fordi de skulle synges, og i nyere tid, med fx metrikkens overgang til fri metrik, har digtere studeret lyrikkens særlige sans for lyd, vel nok mest radikalt i avantgarde digtningen i det gryende 20. århundrede, med fx dadaister som Hugo Ball i spidsen. I denne periode, både inden for avantgardebevægelserne og inden for mere klassisk litterær højmodernisme, var sprogets møde med virkeligheden tvivlsomt, til gengæld var det rigt på lydlige og rytmiske sanseappeller.

En af de ting, der gør mellemværendet mellem stemmen og digtningen påtrængende at undersøge kontemporært er, at digterne tilsyneladende både søger nye praksisformer i relationen mellem lyrik og stemme og at disse praksisformer i nogen grad er knyttet til en mere udbredt brug af forskellige digitale medieformater og -platforme. Af nye praksisformer kan nævnes en fornyet interesse for oplæsningskulturer samt en øget dyrkelse af genrehybrider, fx poetryslams, der kombinerer rappens freestyle-former med mundtlig poesi og herved skaber mere performative, handlingsorienterede lyrikformer, hvor stemmen spiller en afgørende rolle. Andre praksisformer

kan være mere koncertlignende performances, der gentænker jazz and poetry genren. Af nye medieplatforme kan nævnes YouTube, ny poetologisk brug af radiomediet eller digitale eksperimenter med fx konceptuelle tekstprojekter på nettet i samarbejde med andre, en tendens, der peger i retning af løsere, mere processuelle litterære former.

Alle disse forandringer i lyrikkens praksisformer skaber forskydninger i, hvad vi forstår ved lyrik, ligesom det i forlængelse heraf stiller nye krav til de diskurser og de teoretiske begreber, vi bruger til at beskrive lyrikken med. Et af disse fænomener er stemmen, som denne artikel vil behandle. Stemmen i lyrikken italesættes på nye måder, bl.a. i kraft af de nævnte nye vilkår for lyrikken, hvad angår mediale eller materielle karakteristika.

Artiklen vil introducere til stemmen som analytisk parameter i to forskellige, men beslægtede diskurser. På den ene side vil jeg undersøge stemmens virkemåde i henholdsvis litterær og lydlig udgave, med særligt henblik på den måde, hvorpå den forhandler intentionalitetsspørgsmål som fx digterstemmen eller digterjeg'et. På den anden side vil jeg belyse stemmen som materialitet i henholdsvis skriftlig og kropslig form, stemmens materielle væremåde eller dens medialitet.

Mellemværendet mellem stemmen og litteraturen er historisk set et forholdsvis velbeskrevet emne. Romantikens forestillinger om stemmen beror således på begreber som autenticitet og forstår stemmen som et aftryk af sjælen eller en umiddelbar forlængelse af en selvidentisk subjektivitet (fx hos Hegel og Schiller som beskrevet hos Jonathan Ree, 1999). Modernismens litterære stemme kendetegnes i modsætning hertil ved et depersonaliseret, neutralt leje (som fx hos Hugo Friedrich, 1987), der ligger i forlængelse af en generel kontingenserfaring. Denne neutralitet får med post-strukturalismen en teoretisk, filosofisk klangbund, hvor bl.a. tænkere som Derrida, Foucault og Barthes vender den fysiske, fænomenologiske og kropslige stemme ryggen og i stedet

fremhæver en særlig litterær erfaring, der primært er knyttet til relationen mellem læser og tekst (udfoldet hos fx Maurice Blanchot, 1994). Forfatteren forstået som en intentionalitet i teksten bliver skrevet endeligt ud af sin tekst til fordel for relationen med læseren, og den litterære stemme bliver her en særlig privilegeret erfaringskategori.

Nutidige lyrikeres arbejde med stemmen synes imidlertid at gøre op med en sådan skarp skelnen mellem en fysisk performans og en neutral, depersonaliseret forestilling om stemmen som en litterær erfaring. Hos samtidige digtere som fx Mette Moestrup og Ursula Andkjær Olsen synes den litterære stemme således hverken at være et rent skriftbåret anliggende eller en fysisk, kropslig stemme, der mimer en forfatterintention, men er snarere et retorisk princip eller en funktion, der leger med disse forhold (Stougaard Pedersen, 2011, Engdahl, 1994).¹ Nye udfordringer opstår således, hvad angår fx forestillinger om, hvilken status den lyriske eller litterære stemme egentlig har i samtidige lyriske værker.

Jeg ønsker med afsæt i disse nye vilkår at undersøge mødet mellem kroppens og skriftens stemme. I forlængelse af lyrikkens performans på forskellige mediale platforme opstår et behov for nye typer af interdisciplinære analysegreb. Stemmen kan i den anledning anvendes til at skabe nye udsigelseskategorier og dermed være med til at udvikle og kvalificere sådanne analysegreb.

Stemmens venner og fjender

Filosofisk set har stemmen som beskrevet været forfulgt af forestillingen om et autentisk selvnærvær. Men hvad er det, der klæber til stemmen, ifølge Derrida? Det er på den ene side en forestilling om en forudgående kropslighed samt forestillingen om at vi som mennesker besidder en kerne,

---

¹ For en uddybende behandling og diskussion af stemmen som filosofisk problem, se Birgitte Stougaard Pedersen: «*It don't mean a thing if it ain't got that swing*» – gestisk betydningsdannelse i litteratur og musik. Upubliceret ph.d. afhandling. Aarhus: Aarhus Universitet. 2004.

men det er på den anden side også den kulturelle konventionalitet, der forfølger fx den klassisk skolede sangstemme, kaldet 'belcanto', tydeligst markeret i Roland Barthes' tekst «The Grain of the Voice» (1988). Barthes foretager her en læsning af kampen mellem på den ene side fænosten, hvor åndedrættet bliver symbol på den besjælede, ånd- og følelsesfulde, men kulturelle røst, kontrasteret af genosten eller stemmens 'grain', dvs. den materielle kornethed, kroppen i stemmen der synger, parret med en form for intellektualisme. Opgøret med stemmen som autenticitetsmærke stammer fra den vestlige kulturs betoning af inderlighed, hvor åndedrættet betragtes som sjælens spejl. Stemmen er således udspændt mellem stærk konventionalitet og en erotisk kropslighed.

Barthes har således markante holdninger både i «Forfatterens død» (1994), hvad angår forfatterintentionens stemme og i «The Grain of the Voice» (1988), hvad angår kroppens stemme. Det er med til at understrege, at stemmen både historisk og aktuelt fortløbende synes udspændt mellem at være kropsligt frembragt og repræsentere noget sjæleligt – eller historisk betragtet mellem det dyriske og det åndelige. Den tyske, romantiske digter og filosof Johan Gottfried von Herder beskriver relationen mellem talen og stemmen som adskilt, hvor talen betragtes som en menneskelig institution, en forudsætning for menneskelig bevidsthed, mens Herder forstår stemmen som medium for det spontane, dyriske udbrud: Eksklamation og sang (1975, p. 232-233). Disse overvejelser omkring stemmens splittelse imellem det fysiske og åndelige synes særligt at blive sat på spidsen i relation til sangstemmen.

I modsætning hertil er den litterære stemme, i hænderne på Derrida, Barthes og Blanchot, en særlig og privilegeret erfaring, der opstår i mødet mellem læser og tekst, der er kendetegnet ved neutralitet i relation til udsigelsen, men som til gengæld, fx hos Barthes, nærmer sig en erotisk relation i forhold til læseren.

Der er altså historisk set blevet produceret en dikotomisk situation, hvor man enten kan være stemmens ven eller fjende, og hvor den litterære stemme typisk forhandles som værende radikalt adskilt fra den fysiske klingende stemme. Meget tyder dog på, at både kontemporære digteres praksis og teoridannelser omkring stemmen synes at intonere et opgør med en sådan dikotomisk tænkning.

Stemmen som ambivalent performativitet

Hvad er stemmens status i dag? Stemmen må betragtes som forandret bl.a. ved det digitale mellemkomst. En række teoretikere finder fornyede muligheder i stemmen, der finder således nærmest en teoretisk revitalisering af stemmen sted i disse år: Norie Neumark, Steven Connor, Adriana Cavarero og Brandon Labelle er alle eksempler på tænkere, der har genoptaget diskussionen af stemmen for bl.a. at gøre op med den mistænkeliggørelse, den har lidt under i kølvandet på den fonocentriske læsning. Ifølge disse teoretikere kan man betragte stemmen som en interessant medspiller i relation til udviklingen og konceptualiseringen af både digital kultur og netværkskultur. En af grundfigurerne i denne gentænkning af stemmen synes at være et opgør med dikotomisk tænkning til fordel for en forståelse af stemmen som ambivalent. Norie Neumark betragter fx stemmen som et ambivalent hængsel, der både adskiller og holder sproget og det lydlige sammen. Fx siger hun i indledningen til *VOICE – Vocal Aesthetics in Digital Arts and Media*, der er en meget omfangsrig samling kontemporære tekster om stemmens aktuelle status, således: «We could hear voice as a hinge, holding the sonorous and signifying together and apart – preventing them from collapsing into a unity» (Neumark, 2010, p. xx). Neumark fortsætter i en senere artikel fra samme antologi med at diskutere den ambivalente forbindelse mellem stemmen som lyd og stemmen som tale og beskriver i forlængelse heraf, hvorledes kroppen synes at returnere til sproget i udvalgte samtidige kunstneriske praksisser, et argument, der også fremføres af

Brandon LaBelle i artiklen «Raw Orality: Sound Poetry and Live Bodies». Stemmens rolle i samtidskunst diskuteres i forlængelse af performativitetsfigurer, hvor Neumark taler om stemmen, der ikke længere refererer til en forudgående autenticitet, men i stedet ved sin performativitet *producerer* «autenticitet», altså at det autentiske ikke længere skal forstås som en essentialisme, men i stedet fungerer som nærværs-effekt i relation til lytteren/beskueren/læseren. Samtidskunstens stemmebrug, dens vokale kvaliteter og intimitetseffekter, kan på den måde siges at artikulere og teoretisere samme stemmes placering i den digitale kultur, idet denne tilgang understreger stemmens performative status og funktion. Stemmen bliver til slags karakter: «We can hear an embodiment that the voice brings forth in the making – rather than expressing a preexisting, essential body» (114).

Stemmen skaber i forlængelse af Neumark og Cavarero et interessant sammenstød mellem materialitet og sproglighed, hvor kroppen bl.a. via det digitale mellemkomst synes at genindtage sproget på en ny måde, som en performativitet, der ikke er forankret i en forudgående kropslighed, men som *producerer* følelsen af nærvær som en effekt i lytteren. Stemmen forstås således som en performativ og retorisk funktion. Det synes, i mit hidtidige studie af de aktuelle digteres omgang med stemmen, at denne forståelse af stemmen, som noget, der ikke viser tilbage til en forudgående kropslighed, men som i stedet producerer fornemmelsen af en kropsligt nærvær imellem digterstemme og modtager, er en tanke de føler sig beslægtede med, både tematisk og stilistisk. Dette kan bl.a. diskuteres i lyset af en mulig forandring i stemmens status.

Moestrup som stemmedigter eller digterstemme?

Jeg vil i det følgende søge at skabe en dialog mellem disse teoretiske påstande og eksempler på samtidslyrik, der omsettes til fysisk (digter)stemme i forskellige formater. Vægten

lægges primært på Mette Moestrup, men med et afsluttende perspektiv hos Ursula Andkjær Olsen.

Mette Moestrup debuterede i 1998, og man kan siden debuten sige, at hun kontinuerligt har arbejdet sig i retning af en mere og mere markeret stemmeføring. Moestrup skriver på en måde, så det fremgår meget klart, hvor bevidst hun arbejder med forskellige talemåder og med forskellige diskurser, der blander sig med hinanden – stemmeføringer, der bl.a. fungerer gennem tegnsætning, tiltaleformer og stil. Denne skriftlige stemmeføring beror således dels på en række æstetiske eller stilistiske træk, bl.a. en distinkt brug af imperativer, en interessant syntaks, der arbejder eksplicit med verbale træk og en tegnsætning, der peger på sig selv – en art skrifttematisk diskurs. Digtene arbejder dog også med at undersøge hverdagsproglige fraser og populærkulturelle indslag på en måde, så der fremkommer en udpræget flerstemmighed i relation til den fornemmelse af stemmer, som digtene skaber (hos læseren).

Imperativet på skrift har jeg i en tidligere artikel (Stougaard Pedersen, 2011) italesat som et af hendes tydelige kendetegn som digter, eksemplificeret her i digtet «Hypotetiske datter» (*Dø, Løgn, Dø*, 2012):

Forsøg at blive ældre, det er ikke et forsøg
Døden er det, som forlader os, vi forlader ikke døden.
Døden er ikke hypotetisk, hypotetiske datter!

Gør nu ikke noget, jeg ikke ville have gjort. JO!
Gør nu noget, jeg ville have gjort. NO!
Gør nu ikke noget, jeg ville have gjort. O!
Gør nu noget, jeg ikke ville have gjort. GO!

Her er både tale om en direkte adressering af læseren via «den hypotetiske datter», men der er performes også en slags call-and-response figur, idet der svares rytmisk og eksklamatorisk på de samme henvendelser.

Når Moestrup optræder med sin fysisk klingende stemme, hvilket hun praktiserer på en række forskellige, mere eller mindre digitale, lydlig og visuelle platforme, mødes skriftstemmen på en ny og interessant måde med den kropslige intentionalitet. Moestrups talestemme er præget af en tydelig nordjysk dialekt, en heraf følgende meget kendetegnende diktion, en delvist nasal eller komprimeret klang, men også af en sporadisk sensibilitet og momentant af en aggressivitet eller i hvert fald af en stærk henvendthed eller intentionalitet. Kroppen i stemmen og intellektet i stemmen mødes – og jeg vil arbejde ud fra den tese, at den lydlig stemme arbejder og performs som en slags karakter.

I YouTube videoen 'Dø, løgn, dø' performer Moestrup sit digt «Dø, løgn Dø» på en rytmisk, distinkt og kunstfærdig måde. Videoen er klippet, så der er skiftevis nærbilleder og totalbilleder af forfatteren og filmen består i sin helhed af digtet fremført som en komposition, hvor der er foretaget bevidste udtryksmæssige valg i forhold til stemmens styrke, tempo og rytme.² Stemmen er i starten af filmen relativt blød, men bliver efterhånden mere hård, komprimeret og insisterende i sin diktion, hvor Moestrup også undervejs istemmer en børnesang, ligesom den udfolder filmens lydlig og intensitetsmæssige crescendo. Imperativet får således en helt anden funktion ved kroppens mellemkomst.

Digterens 'trav' er akkompagneret af en rytme, nemlig castagnetten, der fungerer som teknologisk forlængelse af kroppen, der herved skaber en lydlig betydning i en fordobling af digtets diktion. Digtet er performet i ét langt crescendo og er rytmisk præcist og kunstfærdigt udført. Det nærmer sig på den måde en lydlig performance.

Ud over at filmen er instrueret, eller i hvert fald klippet, er den også distribueret på en særlig måde, nemlig via YouTube, hvor man typisk deler links med sine venner og sit netværk, så det virale aspekt skal også medregnes som en faktor i kommunikationssituationen.

² <http://www.YouTube.com/watch?v=s1n7zB9ThPI>

I YouTube filmen SHE'S A SHOW³ ser vi et klip fra en performance på et litteraturkursus på Testrup højskole, hvor Mette Moestrup sammen med musikeren Miriam Karpantschhof og to mandlige dansere udfører en musikalsk, rytmisk fortolkning af Moestrups digt «Min kittel er for kort» (*Dø, løgn, dø* 2012). Her returnerer kroppen i særdeleshed til sproget, den indtager sproget som ren performativitet og bevæger sig hermed endnu længere i retning af et musikalsk, performer tonesprog. Men spørgsmålet er om denne performativitet skaber nærvær eller en effekt af autenticitet hos modtageren, for at anvende et af Neumarks argumenter. Det synes at henvendtheden bliver vrængende og dermed forvandles til en ironisk gestus, der ikke nødvendigvis længere rummer en tydelig sitren mellem kropslig og lyrisk stemmemæssig sensibilitet. Denne fornemmelse kunne understøtte, at hvis man bevæger sig langt nok ud af performativitetens sporet opstår der måske nye lyriske genrer, hvor vi har brug for andre begreber til at forstå stemmens betydning.

I radioprogrammet «Den store roman» på Radio 24/7 var Moestrup i april måned 2012 vært. Det synes her at radiostemmen tilføjer nye dimensioner eller revitaliserer forestillingen om digterens stemme ved at skabe et interessant møde imellem hvad man kunne kalde en intim, radioæstetisk- og en poetisk stemmeføring.⁴ Under titlen «Løgn og love» tematiserer programmet d. 27.4 2012 den ufærdige tekst. Både teksten som proces og den kunstneriske proces debatteres med en række gæster i studiet, bl.a. diskuterer Moestrup kunstnerisk inspiration med sangskriveren og sangeren Lise Westzynthius, samt forholdet mellem at skrive på dansk og på engelsk. Her diskuterer de to kunstnere forholdet til sproget som henholdsvis at skrive primært på indhold eller på lyd. Sidenhen koger Moestrup heksebryg med digterkollegaen Olga Ravn, mens der tales om kroppens meget konkrete

³ <http://helmstedt.dk/2011/01/shes-a-show/>

⁴ Hør fx dette klip, der danner baggrund for min læsning: <http://arkiv.radio24syv.dk/video/4931491/den-store-roman-27-04-2012>

funktioner, dens væsker og dens afstødninger. Denne materialitetsdiskussion kobles atter til den kunstneriske proces – at skrive digte.

Der er mere snak end tale i programmet – og herved en løsere brug af stemmen end i YouTube filmene, men den tonale kompression er fortsat til stede samt den tydelige nordjyske dialekt. (Radio 24/7 har det i øvrigt som sit æstetiske særkende at være 'snakkeradio' frem for taleradio). I programmet tematiseres det processuelle både som form og som indhold, der er tale om en art 'poetologisk small talk', med skriveprocessen i fokus. Den løsere stemmebrug udstiller en privathed. Der opstår en nærhed med lytteren, en intimitet, alene ved stemmens gestus. En intimitet, der opstår på baggrund af den mere snakkende stemmebrug, der knytter sig til radiomediet. Det er dog en tydelig strategi, at denne stemmebrug fungerer som en performet identitet eller en performet kropsliggørelse, som Neumark ville beskrive det. I forlængelse heraf viser stemmen ikke nødvendigvis tilbage til digteren som en instans, der ånder bagved teksten, men bliver i stedet en vrangvendt gestus, hvor den kunstneriske proces og den performative selvfremstilling fremvises og åbnes for brugerinddragelse. Den kreative proces er i centrum, men digterstemmen spøger fortsat og italesætter sammenstødet mellem skrift og lyd ved kroppens mellemkomst, men i en både selvbevidst og en teknologisk medieret form.

Et Andkjær Olsensk perspektiv

En anden samtidig dansk digter, der udmærker sig ved en interessant stemmeføring er Ursula Andkjær Olsen. Hun er af flere teoretikere blevet beskrevet som en helt unik stemme i dansk lyrik, men hun deler faktisk en række stemmeførings-træk med Mette Moestrup. Et af de helt afgørende kendetegn er flerstemmigheden i digtene, altså en rablende eller polyfon diskursiv skriftpraksis, hvor man både blander genrer, måder at tale/skrive på samt meget forskellige diskurser.

Ursula Andkjær Olsen beskæftiger sig tilsvarende meget med stemmen, både i sin egen kunstneriske praksis og i mere teoretisk orienterede refleksioner, fx i teksten «Det danner på sigt en lille ekstra klump brusk til at bære belastningen af sans-apparatet» i en netpublikation udgivet i forlængelse af en dansklærerkonference (2009). Ligesom Mette Moestrup er Andkjær Olsen uddannet akademiker, dog i musikvidenskab og filosofi, og har også skrevet akademisk om musik, bl.a. om den danske komponist Pelle Gudmundsen-Holmgren. Andkjær Olsen taler om stemmen som det mødested mellem ordene og deres lyd, hvor teksten taler og henvender sig til os. Altså ikke nødvendigvis *hvad* den siger, men *hvordan* den siger det. Hun beskriver en generel tendens blandt yngre danske digtere til i deres stemmeføring at være vrøvlende, mumlende, fnisende og pludrende, et træk, vi godt kan genkende hos Moestrup, hvor stemmer og modstemmer filtrer sig godt og grundigt ind i hinanden. Også Andkjær Olsen mener at stemmen står i ledtog med formmæssige træk ved digte – at stemmens tilknytning til åndedrættet gør fænomener som rytme, variation, gentagelse og forskydninger til markører af, hvorledes stemmen er til stede i en tekst. Ursula Andkjær Olsen betoner i sin tekst om stemmen også læseakten; hvordan stemmen som fænomen er knyttet til det faktum, at mens vi læser, lytter vi også (Andkjær Olsen, p. 110).

Om end der således er en række træk, der minder om Moestrup, er Andkjær Olsen dog uden tvivl en unik stemme, både på skrift og på lyd. Andkjær Olsens digte er på mange punkter meget forskellige fra Moestrups: Der synes bl.a. at være et forstærket fokus på stemmens performativitet. Dette at *ville sige noget* uden at være helt sikker på *hvad*. Det mumlende eller vrøvlende synes at udspille sig som en form for ubeslutsomhed, her et eksempel fra *Atlas over huller i verden* (2003):

GENTAGELSER

Jeg kan skrive det
jeg synes jeg kan
skrive det jeg ikke
er sikker på jeg
synes. Jeg kan
skrive det jeg er
sikker på jeg ikke
synes bare jeg husker
at putte det i en
anden kolonne.

[...]

*Du skal ikke
lege mere nu du
har leget længe
nok. Har du ikke?* (p. 8)

Det er måske ikke en retorisk stemmeføring i den forstand at den har en klar intentionalitet eller henvendthed, ligesom den synes at have en anden sarthed eller sensibilitet over sig end Moestrups – til gengæld er den båret af en rytmisk eller kropslig grundforestilling, hvor kroppen bliver en form for scene, hvorpå stemmen – som karakter – finder sted, hvor stemmen er noget, der sker i læsningen. Ifølge Birgitte Steffen Nielsen, der i artiklen «At stå som en bar gren i vasen – om det subjektives mulighed i Ursula Andkjær Olsens huskende stemmekompositioner» (2009) behandler emnet, er Andkjær Olsens skriftstemme udtryk for en tvetunget subjektivitet, der er bogstavelig og diskurskritisk på samme tid. Dens ubeslutsomhed viser stemmens potentialitet, men også dens skrøbelighed – en højst paradoksal stemmeføring, ifølge Steffen Nielsen (2009, p. 93).

Andkjær Olsen fysiske stemme, som hun også bruger i utraditionelle formater, fx poesivideoen «selvoptagelser» fra 2006, er præget af en særlig, lidt sprød og lys, lillepiget klang, og hun har en veludviklet sans for detaljer i den rytmiske

fremførelse, der er med til at producere en autenticitetseffekt, når hun læser; sprækker af noget melankolsk eller fragilt i samklang med en leg med lydligheden i stemmens klang, der skaber en effekt i lytteren.

Som det fremgår af ovenstående skitser til stemmeanalyse, både bruger og italesætter begge forfattere stemmen på nye og interessante måder. Artiklen har således med to danske lyrikere som eksempel talt for kontemporært at betragte stemmen som en performativ kropsliggørelse, der bevidst spiller på og udstiller relationen imellem skrift, sprog og lyd i lyset af digital kultur. Et sådant stemmebegreb kunne udgøre en analytisk ramme fra hvilket, man kan tænke videre. I forlængelse heraf vil det være naturligt at diskutere, hvorvidt disse genrehybrider, fx YouTube-formatet og poesivideoen i virkeligheden bør diskuteres som nye genrer?

Digtningen selv arbejder, i dette tentative øjebliksbillede af tendenser hos to udvalgte samtidsdigtere, med at opløse et sikkert identifikationsparameter hvad angår relationen mellem krop, stemme og subjektivitet. Der leges med forholdet mellem skriftstemme, forskellige diskurser, brugen af selvbiografiske fragmenter og en meget kødelig og fragil krop, der alligevel udgør en stærk figur i sin udadvendte eller selvudkrængende gestus. Stemmen skaber en sitren mellem en flerstemmighed og en alt for kropslig og kødelig performans, der udfordres på nye interessante måder gennem digternes udvidede brug af medialt forskellige udsigelsesplatforme.

Litteratur

- Barthes, R. (1994). «Forfatterens død» in *I tegnets tid, utvalgte artikler og essays*. Oslo: Pax.
- Barthes, R. (1988). «The grain of the voice» in *Image, Music, Text*. New York: The Noonday Press.
- Blanchot, M. (1994). *Orfeus' blik og andre essays*. Kbh: Gyldendal.
- Engdahl, H. (1994). *Beröringens ABC*. Stockholm: Bonnier.

- Friedrich, H. (1987). *Strukturen i moderne lyrik*. Kbh: Gyldendal.
- Herder, J. G. (1975). *Stimmen der Völker in Liedern* (1778/79). Stuttgart, Philipp Reclam Jun.
- LaBelle, B. (2010). «Raw Orality: Sound Poetry and Live Bodies» in *VOICE – Vocal Aesthetics in Digital Arts and Media*. Massachusetts, London: The MIT Press.
- Neumark, N., Gibson, R., & van Leeuwen, T. (Eds.) (2010). *VOICE – Vocal Aesthetics in Digital Arts and Media*. Massachusetts, London: The MIT Press.
- Neumark, N. (2010). «Doing Things with Voices: Performativity and Voice» in *VOICE – Vocal Aesthetics in Digital Arts and Media*. Massachusetts, London: The MIT Press.
- Nielsen, B.S. (2009). «At stå som en bar gren i vaser – om det subjektives mulighed i Ursula Andkjær Olsens huskende stemmekompositioner» in *Recession* nr. 1, Københavns Universitet.
- Olsen, U.A. (2009): «Det danner på sigt en lille ekstra klump brusk til at bære belastningen. Af sanseapparatet» in *Dansklærerforeningens Sprogkonference*. Det Kgl. Bibliotek, København.
- Pedersen, B.S. (2011): «Lyden af en stemme i skriften – en læsning af Mette Moestrup's forfatterskab» in *Danish Musicology Online – Særnummer om lyd, medier og stemmer*.
- Ree, J. (1999). *I see a voice*. New York: GB, Harper Collins.